

प्रवृत्तेषु यदा कश्चिन्म्रियते तदा तत्स्थाने अन्यः प्रतिनिधेय उत नेति . तत्र पूर्वाधिकरणन्यायेन स्वामिनः प्रतिनिधिर्न भवतीति प्राप्तः आह .

सत्तेषु तु श्रुतेः ॥ ११ ॥ तुशब्दः पूर्वाधिकरणसिद्धान्ताद्देदमाह . सत्तेषु स्वाम्यपि प्रतिनिधीयते यज्ञमानस्यापि प्रतिनिधिर्भवति । कुतः श्रुतेः अथ यदि संदीक्षितानां प्रमीयेत तस्य यो नेदिष्टो स्यात्तमुपदीक्ष्य तेन सह यज्ञेरन्निति श्रवणात् ^{१)} । काम्यमपि यत्प्रार्थ्यं तदवश्यं समापनीयमित्युक्तम् आवश्यकत्वाच्च यथाशक्ति प्रयोक्तव्यम् . अतो यद्यपि ये यज्ञमानास्तः ऋत्विज इति यज्ञमानशब्दस्य स्वामिभूतकर्तृवचनत्वात् एकशब्दोपात्तयोश्च स्वामिकर्तृत्वयोराविर्ज्योद्देशेन विधिसम्भवात् स्वामिभिरेवाविर्ज्यं कर्तव्यम् तथापि स्वामिगता ^{२)} सप्तदशादिसंख्या तत्राङ्गम् तथा विना च वैगुण्यम् अतस्तत्सम्पादनाय पुरुषान्तरं प्रतिनिधेयम् । ननु स्वामिगता सप्तदशादिसंख्या न चानीतः स्वामी . कथम् . यो ह्यारभ्य समापयति तस्य सकलकर्तुः फलं भवति स च स्वामीत्युच्यते अयं पुनर्मध्ये प्रविष्ट एकदेशकर्ता ^{३)} न फलं प्राप्तुमर्हति . न चासौ विधिवशात्प्रवृत्तो येन विधिवशात्प्रामाण्यात्फलं लभेत . न हि यः प्रतिनिधीयते तस्य कर्तव्यतया कर्म विहितम् यदस्मिन्फलेन प्रयुज्येत . इतरैरिह स्वामिभिः प्रार्थ्यमवश्यं समापनीयमित्याचारानुमितविधिवशेनासौ सोमादिभिः संख्यासम्पत्त्यर्थमृत्विक्स्थानीय आनीतस्तस्मान्नास्य स्वामित्वम् . तेनाशक्यैव स्वामिगता सप्तदशसंख्योपपादयितुमिति . उच्यते . स्वामिता ^{४)} तत्स्थानीयस्य न भविष्यति न हि सा शक्या कर्तुम् . इदं तु वक्तुं शक्यम् ये ऋत्विजां पदार्थास्तः इह सप्तदशावरैः कर्तव्या इति . एतावच्चोपपादितं भवति . अतो यद्यध्यानीयमानः स्वामिगतां संख्यां न पूरयति तथापि तु यो म्रियते तस्य यः पदार्थः कर्तव्यस्तस्मिन्कर्तृत्वं शक्नोति प्रतिपत्तुम् . न हि स्वामिसाप्तदश्यं न भवतीत्येतावता सम्भवदपि कर्तृसाप्तदश्यं ^{५)} ह्यतव्यं भवति . अतः स्वामित्वमात्रं त्यक्त्वा कर्त्रंशे साप्तदश्यं सम्पादयितुं सत्ते मृतस्य दीक्षितस्य स्थाने पुरुषान्तरं प्रतिनिधेयम् ॥ मृतस्य च फलं श्रूयते यो दीक्षितानां प्रमीयेतापि तस्य फलमिति । तदुक्तं जैमिनिना (६. ३. २४.) तस्मिंश्च फल-

१) See २५. १३. २८. २) ?? °व्यं स्वामिगता हि २. ३) ? °देककर्ता २. ४) स्वामिना २. ५) ? कर्तृत्वं सा° २.